

ZORUNLU GÖÇ: BAĞIMLILIK AÇISINDAN RİSKLİ BİR SÜREÇ

Meltem GÜLER

Çukurova Üniversitesi, Türkiye

gulerm@cu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-7464-5387>

Dilara DEMİRCAN

Çukurova Üniversitesi, Türkiye

ddemircan@student.cu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-0905-0517>

<i>Atf</i>	GÜLER, M.; DEMİRCAN, D. (2022). ZORUNLU GÖÇ: BAĞIMLILIK AÇISINDAN RİSKLİ BİR SÜREÇ. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(1), 1-14.
------------	---

ÖZ

Bu çalışmada zorunlu göç eden bireylerin yeni yaşam yerlerinde bağımlılık davranışı geliştirmesine neden olabilecek etmenler alan yazın ışığında değerlendirilmiştir. Bağımlılık, kişiyi ve hayatını ele geçiren, sosyal ağında bulunan diğerlerine de yansıyan bireysel ve toplumsal bir sorundur. Bağımlılığın nedenleri alan yazında genetik, biyolojik, psikolojik ve sosyal-kültürel çerçevede ele alınmaktadır. Göç ve bağımlılık arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar ise zorunlu göç ve bağımlılık davranışı arasındaki ilişkilere işaret etmektedir. Bireyin kendi isteği dışında yaşadığı bir süreç olarak zorunlu göç, belirsizlik, kaygı ve yalnızlık gibi sorunlara neden olmaktadır. Bireylerin bu süreçte maruz kaldığı travmatik deneyimler ve ruhsal bozukluklar, kültürel uyum güçlükleri ve sosyo-ekonomik etmenler bağımlılık açısından birer risk etmenidir. Bu çalışma ile zorunlu göçe maruz kalmış bireyin bağımlılık nedenleri, bağımlılık ve zorunlu göç arasındaki ilişkileri araştıran çalışmalar derlenerek incelenecektir. Alan yazın taramasında zorunlu göç süreci ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunlukla ruh sağlığı sorunlarını ele aldığı, bağımlılık davranışını araştıran çalışmaların daha az olduğu görülmüştür. Bu çalışma, gelecekte bağımlılık üzerine yapılacak çalışmalarda zorunlu göç eden bireylerin bağımlılık davranışı göstermesinde etkili olan etmenlerin daha ayrıntılı incelenmesine yardımcı olacaktır. Aynı

Geliş tarihi: 07.11.2021 – Kabul tarihi: 07.12.2021, DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v14i1001

Derleme-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

zamanda çalışmanın zorunlu göç eden bireylerin bağımlılık geliştirmesini önleme faaliyetlerinin oluşturulmasına ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Bağımlılık, Zorunlu Göç, Kültürel Uyum, Ruhsal Sorunlar, Travma.*

FORCED MIGRATION: A RISKY PERIOD IN TERMS OF ADDICTION

ABSTRACT

In this study, the factors that may cause forced displaced individuals to develop addictive behaviour in their new living places were evaluated in the light of the literature. Addiction is an individual and social problem that affects the person, his/her life and social network. The causes of addiction are discussed in genetic, biological, psychological and social-cultural frameworks in the literature. In studies dealing with the relationship between migration and addiction, forced migration is shown as a reason for the development of addictive behaviour. Forced migration does not happen voluntarily. For this reason, forced migration causes problems such as uncertainty, anxiety and loneliness. Traumatic experiences and mental disorders, cultural adjustment difficulties, and socio-economic factors are addiction risk factors for individuals who have been forced to migrate. In this study, studies investigating the relationship between addiction and migration will be reviewed and the reasons for addiction of the individuals who have been forced migration will be examined. In the literature review, it has been seen that the studies on the forced migration mostly deal with mental health problems, and there are fewer studies investigating addictive behaviour. This study will help to examine the factors that affect the addictive behaviour of displaced individuals in more detail for future studies and to reach more precise results in this regard. At the same time, it will shed light on the intervention programs for addictive migrants.

Keywords: *Addiction, Forced Migration, Cultural Adaptation, Mental Problems, Trauma.*

GİRİŞ

Dünya genelinde 82 milyon kişi zulüm, çatışma ve şiddet sebebiyle zorla yerinden edilmiştir (United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR], 2020, URL-1). Göç ile bireyler, göç ettikleri yerde din, dil, gelenek ve kültür gibi özellikler açısından kendilerine benzemeyen toplumlarla birlikte yaşamak zorunda kalmaktadır (Aksoy, 2012: 297). Bireyler yeni yaşam yerlerinde kısa ya da uzun süreli uyum sorunları ile baş etmektedirler (Şahin, 2001: 57-67). Ayrıca etnik, ekonomik ve dini ayrımcılık, sosyal bağlantıların kaybı, ailelerin parçalanması gibi diğer bazı zorlu yaşam olaylarına da maruz kalmaktadırlar. Bu zorlu yaşam olayları zorunlu göç eden bireyler için madde kullanım riski oluşturabilmektedir (Johnson, 1996: 1856).

Bağımlılık ve bağımlılığa neden olan etmenler alan yazında sıklıkla birey temelinde psikolojik, biyolojik, genetik ve çevresel etmenlerle ele alınmaktadır. Bu derleme çalışması zorunlu göç eden bireylerin yeni yaşam yerlerinde bağımlılık davranışı geliştirmesinde etkili olan etmenleri göç temelinde incelemeyi amaçlamaktadır. Öncelikle zorunlu göç ve bağımlılık terimleri hakkında bilgi verilecek ardından zorunlu göç eden bireylerin bağımlılık geliştirmesi için riskli etmenler olduğu düşünülen travmatik deneyimler ve ruhsal hastalıklar, kültürel uyum güçlükleri ve sosyo-ekonomik eşitsizlikler ile bağımlılık arasındaki ilişkileri ortaya koyan alan yazın incelenecektir.

1. Zorunlu Göç ve Etkileri

Göç, uluslararası sınırlar ötesine ya da devlet sınırları içerisinde bir yer değiştirme hareketi olarak tanımlanmaktadır. Süresi, niteliği ve sebepleri farklı olabilen göç kavramı, mültecileri, yerinden edilmiş bireyleri, köklerinden uzaklaştırılmış bireyleri ve ekonomik sebeplerle yer değiştirmiş bireyleri kapsar (International Organisation for Migration [IOM], 2004: 21). Göç bazı yazınlara göre doğal afetler, ekonomik gerekçeler, etnik köken, dini ya da siyasi fikirler sebebiyle zulüm görme endişesi ile yaşanan yerden ayrılmak zorunda kalmak ve yaşam koşullarını iyileştirme çabası içinde olmaktır (Castles, 2003:6; Güllüoğınar, 2012: 56).

Zorunlu göç, yaşama ve zorlama unsurlarının var olduğu, doğal ya da insan kaynaklı sebeplerle oluşan göç hareketi için kullanılan genel bir terimdir (IOM, 2004: 25). Başka bir deyişle siyasi zorlamalar, savaşlar ve doğal afetler sebebiyle kişinin isteği dışında göç etmek zorunda kalması durumudur (Akıncı, Nergiz & Gedik, 2015). Çatışmaların yaşanması, doğal afetler ve kalkınma faaliyetleri zorunlu göçe sebep olan ana etkenlerdir (Horyniak, Melo, Farrell, Ojeda & Strathdee, 2016: 2).

Zorunlu göç eden bireyler göç öncesinde, göç sırasında ve göç sonrasında birçok sorun yaşamaktadır. Bu süreçlerde şiddete maruz kalma, sağlık hizmetlerine erişim sıkıntıları, temel ihtiyaçların karşılanamaması, kötü yaşam koşulları, yeni

kültüre ve fiziksel çevreye uyum sorunları, sosyal desteğin azalması, yoksulluk gibi birçok sosyo-ekonomik güçlük yaşanmaktadır. Yaşanan tüm bu güç durumlar zorunlu göç eden bireylerin yoğun stres yaşamasına sebep olmaktadır (Porter & Haslam, 2005: 603; Şahin, 2001; Tuzcu & Bademli, 2014: 57). Aynı zamanda göç eden bireylerin yaşadığı değersizlik, yalnızlık, yabancılık, özlem, suçluluk gibi duygular da strese sebep olabilmektedir (Şahin, 2001: 64-65). Göç öncesinde yaşanan travmatik olaylar savaşa, zulme veya ekonomik sıkıntıya maruz kalmakla ilişkilendirilirken aynı zamanda göç eden bireylerin evlerinden ayrılmaya karar vermelerinin nedenlerini yansıtabilmektedir (Giacco, Laxhman & Priebe, 2018: 147).

Göç, toplumsal yapının değişiminde temel bir belirleyicidir. Göçün toplumsal ve kültürel yapıda nedenleri ve sonuçları ile birlikte bu durumları bireysel açıdan da incelemek önemlidir. Göç ile birlikte değişen çevresel koşullar, kültürel değişim, ekonomik eşitsizlikler ve bireyin yeni yaşam yerindeki uyum süreci gibi etmenler bağımlılık sürecini etkiler. Kişinin yeni yaşam yerine uyumunu zorlaştıran, aile bağlarını farklılaştıran, umutsuzluk duygularını arttıran bu etmenler kişiyi madde kullanmaya yönlendirebilmektedir (Şaşman-Kaylı, Altıntoprak, Çelikay, Korkmaz & Kabakçı, 2017: 382-383). Tüm bu durumlar değerlendirildiğinde zorunlu göç eden bireylerin bağımlılık için riskli bir grup olduğu görülmektedir. Bu sebeple de çalışmanın bu kısmında zorunlu göç eden bireylerin bağımlılık geliştirmesi sürecinde etkili olan risk etmenleri açıklanacaktır.

2. Zorunlu Göç Sürecinde Bağımlılık ve Risk Etmenleri

Bağımlılık konusunu ele alan yazın, olguya ilişkin çok yönlü tanımlamaları içermektedir. Bazı yazınlara göre bağımlılık, kişinin hayatında kişisel ve sosyal problemleri arttıran, hastalık riski oluşturan ve tekrarlayan alışkanlık kalıpları olarak betimlenmektedir. Bazı tanımlamalara göre bağımlılık, birincil, kronik ya da tekrarlayan bir beyin hastalığı olarak ifade edilmektedir (Hammersley, 2012; Leshner, 1997: 45). Bağımlılık, amacı dışında kullanılan maddeye fizyolojik ya da davranışsal gereksinim duyulması olarak da tanımlanmaktadır (Tosun, 2008: 204). Diğer bir tanımlama bağımlılığı, maddeye duyulan yoğun özlem ve duygusal tepkilerin işlevsizleşmesi şeklinde tanımlayarak olgunun çerçevesini genişletmektedir (Uğurlu, Şengül & Şengül, 2012). Bir diğer tanıma göre ise bağımlılık, kullanılan maddenin sürekli, dürtüsel, kontrolsüz kullanımı ve zararlı sonuçlarına rağmen kullanılmaya devam edilmesi ile açıklanan kronik bir psikiyatrik hastalıktır (Wang, Kapoor & Goate, 2012: 242).

Zorunlu göç olgusunun doğasından kaynaklanan travmatik deneyimler ve ruhsal hastalıklar, kültürel uyum güçlükleri ve sosyo-ekonomik güçlükleri içeren etmenler zorunlu göç eden bireyleri bağımlılık gelişmesi sürecinde riskli bir grup haline getirmektedir (Horyniak vd., 2016: 3-4; Porter & Haslam, 2005: 603).

Bireyleri bağımlılık açısından riskli bir grup haline getiren bu etmenler ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.1. Travmatik Deneyimler ve Ruhsal Hastalıkla

Zorunlu göç süreci beraberinde birçok travmatik deneyimi getirmektedir. Bu travmatik deneyimler arasında doğrudan ya da dolaylı olarak savaşa maruz kalmak, yıkıma ve ölüme tanık olmak ya da işkence, şiddete maruz kalmak (Van de Wijngaart, 1997: 931), siyasi, etnik, dini ya da diğer nedenlerle zulüm, hapis, kişinin insan haklarının ihlali ya da aile üyelerinin ölümü gibi birçok durum sayılabilmektedir (Priebe vd., 2013: 52-53; Steel vd., 2009: 538). Zorunlu göç eden bireyler sadece göç öncesinde değil göç sırasında da travmatik deneyimler yaşamaktadırlar. Göç eden birçok birey güvenli olmayan teknelerde, kapalı trenlerde ya da kamyonlarda seyahat etmiş ve tehlikeli karayollarında yürümüşler ve ayrıca yolculuk sırasında sıklıkla fiziksel zarar, cinsel şiddet, bulaşıcı hastalıklar, haraç ve insan kaçakçılığına maruz kalmışlardır (Giacco, Laxhman & Priebe, 2018: 147).

Yaşanan travmatik deneyimler göç eden bireyler için stresli ve zorlayıcı yaşam olayları olarak karşımıza çıkmaktadır ve ruh sağlığı sorunlarının ortaya çıkmasında da önemli bir etmen olmaktadır (Ehnholt & Yule, 2006: 1196-1206). Diğer taraftan son zamanlarda travmatik olaylara ve çatışmaya maruz kalan bireylerde madde kullanımı ile ilgili çalışmalar artış göstermektedir (Brune, Haasen, Yagdiran & Bustos, 2003; Ezard, 2012; Stewart, 1996; Weaver & Roberts, 2010).

Zorunlu göç eden bireyler evlerine ya da mülklerine el konulması, sevdikleri kişilerin öldürülmesi ve ülkelerinin harap olması gibi birçok kayıp yaşamışlardır (D'Avanzo, 1997: 830-831). Yapılan çalışmalarda zorunlu göçe maruz kalmış ve kolay incinebilir grupta olan bu bireylerin yaşadıkları değişim, kayıp ve zorluklarla başa çıkma mekanizması olarak madde kullandıkları ifade edilmektedir (Kozarić-Kovacić, Ljubin & Grappe, 2000; Weaver & Roberts, 2010).

Zorunlu göç eden bireylerin göç öncesi, sonrası ve göç sırasında maruz kaldıkları zorlu yaşam olayları sonucunda bu bireylerde ruhsal hastalıkların görülmesi olağandır (Porter & Haslam, 2005; Steel vd., 2009). Ruhsal sorunlar ve madde kullanım bozuklukları sıklıkla eş tanı almaktadır (Liang, Chikritzhs & Lenton, 2011; Swendsen vd., 2010). Zorunlu göç ile bağımlılık arasındaki ilişkiye odaklanan bazı çalışmalar da zorunlu göç eden bireylerde ruhsal sorunlar ve madde kullanım bozukluklarının eş tanı aldığını ifade etmektedir (Kozarić-Kovacić, Ljubin & Grappe, 2000; Posselt, Galletly, de Crespigny & Procter, 2014).

2.2. Kültürel Uyum Güçlükleri

Zorunlu göç eden bireyler kendi kültürlerinden farklı özellikler taşıyan bir

kültürle karşılaşabilmektedirler. Bunun sonucunda psikolojik ve kültürel deneyimleri içeren çeşitli uyum zorlukları yaşamaktadırlar. Başarılı bir uyum sağlama sürecindeki zorluklar, travma ve kayıp ile birleşmektedir (Berry, 1997: 491-492; Johnson, 1996: 1856). Kişilerin kendi kültürleri ile yeni karşılaştıkları kültür farklılaştıkça, yaşadıkları stres ve kültürel şok seviyesi artmaktadır (Cheng & Chang, 1999: 218). Yapılan bir çalışmada göç süreci ile ilgili yaşanan stresin, ev sahibi toplum tarafından kabul edilmediğini hissetmenin ve geçici bir ikamet statüsüne sahip olmanın göç eden bireyler arasında daha çok duygudurum ve kaygı bozukluklarına sebep olduğu bulunmuştur (Bogic vd., 2012). Bu durum ile birlikte çatışma sebebiyle yerinden edilmiş bireyler için madde kullanımı göç öncesi süreç ya da yeni kültüre uyum sağlama sürecinde gerçekleşebildiği görülmektedir (Ezard vd., 2011).

Göç eden bireyler, ev sahibi toplumun geleneklerini ve uygulamalarını benimsediklerinde, bağımlılık davranışı örüntüleri de o topluma benzemektedir. Ev sahibi toplum alkol ve madde kullanımı konusunda kendi kültürlerine göre daha olumlu bir tutuma sahipse göç eden bireylerin alkol ve madde kullanım olasılığı artmaktadır (Johnson, 1996: 1856). Bu durumda da ev sahibi kültür ile benzeşimi yüksek olan göçmenlerin toplumda kabul gören davranış kalıplarına uymak ve toplulukta kabul görmek için madde kullanabilecekleri varsayılmaktadır (Horyniak vd., 2016: 21-23).

Van de Wijngaart'a (1997) göre göç sırasında ve sonrasında süreçte sosyal ağlarını kaybeden, geldiği ülkesine özlem duyan bireyler aynı zamanda üzerlerindeki geleneksel sosyal kontrol mekanizmasının da zayıflamasıyla madde kullanımını daha kabul edebilir hale gelmektedir.

2.3. Sosyo-Ekonomik Etmenler

Zorunlu göç eden bireylerin göç sonrası dönemde yeni kültürel ve fiziksel çevreye uyum sürecinde maruz kaldıkları sosyal destek azalması, kötü yaşam koşulları, yoksulluk gibi sosyo-ekonomik güçlükler bu bireylerde aşırı strese sebep olabilmektedir (Porter & Haslam, 2005: 603). İkamet edilen yerler daha çok dezavantajlı grupların yaşadığı ve madde kullanımının yüksek olduğu mahallelerden oluşmaktadır. Bu durum da zorunlu göçe maruz kalmış bireylerin maddeye ulaşma ve kullanma riskini artırmaktadır (Karriker-Jaffe, 2011).

Zorunlu göçe maruz kalmış bireyler, özellikle Batı ülkelerine yerleştirilenler genellikle sosyal ve ekonomik eşitsizlik, ötekileştirme ve ayrımcılığa maruz kalmakta (Horyniak vd., 2016) ve toplumda çoğunlukla dezavantajlı grup olarak değerlendirilmektedirler. Irk, etnik köken ya da dini inançları sebebiyle dışlanabilmekte ya da ayrımcılığa uğrayabilmektedirler (Johnson 1996; Van de Wijngaart, 1997: 931). Yaşanan bu durumlar zorunlu göç eden bireylerde yoğun bir stres ve güçsüzlük hissine neden olabilmektedir (Horyniak vd., 2016).

Böylece göç eden bireyler göç ettikleri yere uyum sağlamak ve sosyo-kültürel çevrede maruz kaldıkları düşmanca tutumlar ile başa çıkma mekanizması olarak madde kullanılabilir (Yee & Thu, 1987).

Demografik özellikler de zorunlu göç eden bireylerde madde kullanımı için bir risk etmeni oluşturmaktadır. Yapılan bir çalışmada, cinsiyetin zararlı alkol kullanımı için bir risk etmeni teşkil ettiği bulunmuştur. Çalışmada, erkeklerin kadınlara göre daha çok alkol kullandığı ve sıklıkla zararlı alkol kullanımı tanısı aldıkları bulunmuştur (Weaver & Roberts, 2010). Bir diğer çalışmada ise, daha genç bir yaşta olma, erkek olma ve bir partner ile yaşamama daha yüksek madde kullanımı oranları ile ilişkilendirilmiştir (Bogic vd., 2012).

Madde yakalama sayısı ve yakalanan maddelerin miktarına bakılan bir başka çalışmada Hatay'da Suriye krizi ile birlikte esrar yakalama sıklığının arttığı ve yakalanan Captagon miktarının arttığı bulunmuştur. Bu yasadışı maddelerin kullanımına ilişkin rakamlar mevcut değildir ancak kriz sonucu yasadışı maddelerin üretimin denetlenememesi sebebiyle daha fazla üretilmesi ve ticaretinin yapılması nedeniyle artmış olabileceği ifade edilmiştir (Arslan, Zeren, Çelikel, Ortanca & Demirkıran, 2015). Bu çalışma ile birlikte çatışma yaşanan bölgelerin her türlü istismara açık olduğu ve bu durumun da madde kullanımını dolaylı olarak artırabileceği görülmektedir.

TARTIŞMA

Bağımlılık önemli sağlık sorunlarına yol açan, her yıl milyonlarca cana mal olan ve geliştikten sonra tedavisi çok güç olan bir hastalıktır. Aynı zamanda toplum sağlığını tehdit ettiği ve tedavi sürecinin ülkelerin ekonomisi için ciddi bir yük olduğu bilinmektedir (Mark, Woody, Juday & Kleber, 2001; Strassels, 2009). Bu sebeple de bağımlılık gelişmeden önlem alınması oldukça önemlidir. Bireylerin bağımlılık geliştirmesi sürecinde psikolojik (Marlatt, Baer, Donovan & Kivlahan, 1988; Matusow & Rosenblum, 2013; Ögel, 2010; Tosun, 2008), genetik (Bierut vd., 1998; Enoch, White, Harris, Rohrbough & Goldman, 2002; Walker & Nestler, 2018; Wang, Kapoor & Goate, 2012), biyolojik (Heit, 2003; Marlatt vd., 1988; Ögel, 2017) ve sosyo-kültürel (Marlatt vd., 1988; Ögel, 2010; Toros, 2008) etmenlerin etkili olduğu bilinmektedir. Zorla yerinden edilme ile birlikte yaşanan sürecin son dönemlerde yapılan çalışmalarda bağımlılık için bir riskli etmen olabileceği ifade edilmektedir (Ezard, 2012; Horyniak vd., 2016; Johnson, 1996; Weaver & Roberts, 2010). Bununla birlikte zorunlu olarak bir yerden diğer bir yere göç etmek bağımlılık için tek başına bir risk etmeni değildir. Zorunlu göç ve bağımlılık arasındaki ilişki göç öncesinde, göç sırasında ve göç sonrasında birçok risk etmenini içeren çok boyutlu bir yapıdır. Göç öncesinde ya da sırasında yaşanan travmalar, travmaların yol açtığı ruhsal sorunlar, göç sonrası yaşanan kültürel uyum sorunları ve sosyo-ekonomik güçlükler zorunlu

göç sürecinin doğal bir sonucu olarak bireylerin stres yükünü arttıran birçok stres kaynağı ile karşılaşmasına neden olmaktadır. Tüm bu durumlar zorunlu göç eden bireylerin bağımlılık geliştirmesi için riski de artırmaktadır.

Zorunlu göç eden bireylerde depresyon, anksiyete, TSSB gibi ruh sağlığı sorunlarına sık rastlanmaktadır (Alpak vd., 2014; Başoğlu vd., 2005; Fazel, Wheeler & Danesh, 2005) ve çalışmalarda bağımlılık ile ruhsal sorunların sıklıkla eş tanı aldığı görülmektedir (Çetin-Şeker, Dinç, Işık & Ögel, 2019; Gil-Rivas, Prause & Grella, 2009; Kural, Evren & Can, 2004; Schuckit, 2006). Bazı çalışmalar da savaşla ilişkili travmatik olaylara ve göç sonrası stres kaynaklarına yüksek düzeyde maruz kalmanın uzun yıllar boyunca artan ruhsal bozukluk oranları ile ilişkili olabileceğini öne sürmektedir (Marshall, Schell, Elliott, Berthold & Chun, 2005; Steel, Silove, Phan & Bauman, 2002). Ruh sağlığı sorunları ve bağımlılık arasındaki ilişki dikkate alındığında, zorunlu göç eden bireylerin bağımlılık geliştirme yönünde risk altında olabilecekleri görülmektedir ancak yapılan çalışmalar çoğunlukla göç eden bireylerin ruh sağlığı sorunlarına odaklanırken bağımlılık geliştirme olasılığına değinmemektedir. Ruhsal bozukluk ve bağımlılığın sıklıkla eş tanı aldığı düşünüldüğünde, zorunlu göç eden bireyler bağımlılık geliştirme yönünden risk altındadırlar. Bu noktada yapılan çalışmaların sadece ruhsal sorunlara odaklanması ve bağımlılığı kapsamına almaması zorunlu göç ve bağımlılık alanında belirlenen risk etmenlerinin yeterli kanıtta ulaşmamasına neden olmaktadır. Zorunlu göç eden bireylerin göç sonrası süreçte yaşayabilecekleri izolasyon ve sosyal statülerini kaybetme stresleriyle başa çıkma yollarına, madde kullanım bozukluklarına, duygudurum bozukluklarına da odaklanması gerekmektedir (Mowafi, 2014).

Zorunlu göç eden bireylerin bağımlılık süreçlerini inceleyen bazı çalışmalarda madde kullanıcılarının çeşitli sorunlarla karşılaştıkları ifade edilmiştir. Zorunlu göç etmiş madde kullanıcılarının sağlık, sosyal ve korunma alanlarına ulaşım güçlüğü yaşadıkları, HIV ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, kan yoluyla bulaşan virüsler gibi ciddi hastalıklardan korunmama gibi riskli davranışlarda buldukları, cinsiyete dayalı şiddete maruz kaldıkları ve madde kullanımına bağlı olarak ekonomik problemler yaşadıkları belirtilmiştir (Ezard vd., 2011; Ezard, 2012). Bu noktada zorunlu göç ve bağımlılık ilişkisinin araştırılmasının yanı sıra bağımlılık geliştikten sonraki süreçte madde kullanımının zararlı sonuçları ile ilgili çalışmaların yapılması, bununla birlikte tedavi programlarının oluşturulması madde kullanımı olan bireylerin daha az zarar alması için önemli bir durumdur.

Zorunlu göç eden bireylerde bağımlılık gelişmemesi için yapılacak önleme programları büyük önem arz etmektedir. Çatışma sebebiyle göç etmek zorunda kalan altı ülkeden bireylerin alkol ve madde kullanımına ilişkin zarar ve risk azaltma müdahaleleri ile ilgili bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada müdahale

odaklı, nitel ve hızlı değerlendirme yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini kültürü temsilen seçilen kişiler ve hizmet sağlayıcıları oluşturmuştur. Bu kişiler ile bireysel ve grup görüşmeleri yapılmıştır. Yapılan değerlendirme müdahaleleri başarılı olmuş ve çatışmadan etkilenen topluluklar arasında alkol ve diğer madde kullanımının hızlı bir şekilde değerlendirilmesine ilişkin alan kılavuzu geliştirilmesine olanak sağlamıştır (Ezard vd., 2011). Yapılan bir diğer çalışmada ise göç eden bireylerin çocuklarında madde kullanımını önlemek için bir aile eğitim programı tasarlanmıştır ve pilot uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu programda ailelere madde kullanım sorunu tanıtılmaktadır. Bununla birlikte programda kültürel uyum, ergenleri madde kullanımına götürebilecek risk faktörleri ve ergen gelişimi ile ilgili psiko-eğitim verilirken ailelerin çocukları ile nasıl etkili iletişim kurabilecekleri gibi ebeveynlik becerilerini arttırmaya yönelik çalışmalar planlanmıştır (Nagoshi vd., 2018). Önleme çalışmalarının artırılması ve kapsamlarının genişletilmesi bağımlılık için risk altında olan göç eden bireyler ve ev sahibi toplum için oldukça önem arz etmektedir.

Kültürel farklılıkları olan ve farklı dili konuşan bağımlı bireylerin daha düşük tedavi arama davranışı sergiledikleri ve daha düşük oranda tedaviyi tamamlama oranları olduğu bilinmektedir. Bu noktada tedavi sürecini etkileyen en önemli durum kültüre özgü bir tedavi modelinin geliştirilmemesidir (Gainsbury, 2017). Zorunlu göç sürecinde de birbirinden farklı toplumlar ve kültürler birlikte yaşamak zorunda kalmaktadır. Zorunlu göç eden bağımlı birey ile ev sahibi toplumdaki bağımlı bireyin farklı kültürel dinamiklere sahip olduğu düşünüldüğünde hem önleme hem de tedavi programlarının kültüre özgü hazırlanması çalışmaları daha etkili hale getirecektir.

SONUÇ

Bu derleme çalışmasında zorunlu göç eden bireylerin yeni yaşam yerlerinde bağımlılık davranışı geliştirmesinde etkili olan etmenler göç temelinde incelenmiştir. Bağımlılık olgusu ve zorunlu göç süreci arasındaki ilişkiye dair yapılan alan yazın taramasında zorunlu göç sürecinde; göç öncesinde, göç sırasında ve göç sonrasında yaşanan travmatik deneyimlerin, ruhsal hastalıkların, kültürel uyum güçlüklerinin ve sosyo-ekonomik etmenlerin zorunlu göç eden bireylerin bağımlılık geliştirmelerinde etkili olduğu görülmüştür. Her ne kadar zorunlu göç süreci ve ruh sağlığı alanında yapılan çalışmalar sıklıkla depresyon ya da kaygı bozukluğu gibi ruh sağlığı hastalıklarına odaklansa da bağımlılık geliştirme yönünden bu bireylerin göç etmemiş bireylerden daha farklı kriterler ele alarak değerlendirilmesi ve bu yönde müdahale programlarının hazırlanması önemlidir. Zorla yerinden edilmiş bireylerin zararlı alkol kullanımı ya da madde kullanımı ile ilgili araştırmaların niteliğinin iyileştirilmesi ve yapılan çalışmaların artırılması risk etmenlerini daha iyi anlamak, uygun müdahale stratejilerini belirlemek için önem arz etmektedir.

Bağımlılık için önleme çalışmalarının varlığı genel toplum sağlığı açısından oldukça önemlidir. Gelecekteki çalışmaların bağımlılık sürecine de odaklanması ile birlikte riskli etmenler daha ayrıntılı ele alınmış olacaktır. Belirlenecek riskli etmenler önleme çalışmaları oluşturulması için yol gösterici olacaktır. Halihazırda yürütülen mültecileri destekleme programlarına bağımlılığın önlenmesi için modüller eklenmesinin risk düzeyini azaltacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 58-83.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Journal of International Social Research*, 5(20), 292-303.
- Alpak, G., Unal, A., Bulbul, F., Sagaltici, E., Bez, Y., Altındag, A., Dalkılıç, A. ve Savas, H. A. (2015). Post-traumatic Stress Disorder Among Syrian Refugees in Turkey: A Cross-sectional Study. *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*, 19(1), 45-50.
- Arslan, M. M., Zeren, C., Çelikel, A., Ortanca, I. ve Demirkıran, S. (2015). Increased Drug Seizures in Hatay, Turkey Related to Civil War in Syria. *International Journal of Drug Policy*, 26(1), 116-118.
- Baçoğlu, M., Livanou, M., Crnobaric, C., Frančišković, T., Suljić, E., Đurić, D. ve Vranešić, M. (2005). Psychiatric and Cognitive Effects of War in Former Yugoslavia: Association of Lack of Redress for Trauma and Posttraumatic Stress Reactions. *Jama*, 294(5), 580-590.
- Bierut, L. J., Dinwiddie, S. H., Begleiter, H., Crowe, R. R., Hesselbrock, V., Nurnberger, J. I., ... ve Reich, T. (1998). Familial Transmission of Substance Dependence: Alcohol, Marijuana, Cocaine, and Habitual Smoking: A Report from the Collaborative Study on the Genetics of Alcoholism. *Archives of General Psychiatry*, 55(11), 982-988.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34.
- Bogic, M., Ajdukovic, D., Bremner, S., Franciskovic, T., Galeazzi, G. M., Kucukalic, A.,... ve Wang, D. (2012). Factors aAssociated With Mental Disorders in Long-settled War Refugees: Refugees from the Former Yugoslavia in Germany, Italy and the UK. *The British Journal of Psychiatry*, 200(3), 216-223.
- Brune, M., Haasen, C., Yagdiran, O. ve Bustos, E. (2003). Treatment of Drug Addiction in Traumatised Refugees. *European Addiction Research*, 9(3), 144-146.

- Castles, S. (2003). Towards a Sociology of Forced Migration and Social Transformation. *Sociology*, 37(1), 13-34.
- Cheng, A. T. A., ve Chang, J. C. (1999). Mental Health Aspects of Culture and Migration. *Current Opinion in Psychiatry*, 12(2), 217-222.
- Çetin-Şeker, B., Dinç, M., Işık, S. ve Ögel, K. (2019). Bağımlı Olgularda Ruhsal Travma Görülme Sıklığı ve Görünümü. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(2), 315-336.
- D'avanzo, C. E. (1997). Southeast Asians: Asian-Pacific Americans at Risk for Substance Misuse. *Substance Use & Misuse*, 32(7-8), 829-848.
- Ehnholt, K. A. ve Yule, W. (2006). Practitioner Review: Assessment and Treatment of Refugee Children and Adolescents Who Have Experienced War-related Trauma. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(12), 1197-1210.
- Enoch, M. A., White, K. V., Harris, C. R., Rohrbaugh, J. W. ve Goldman, D. (2002). The Relationship Between Two Intermediate Phenotypes for Alcoholism: Low Voltage Alpha EEG and Low P300 ERP Amplitude. *Journal of Studies on Alcohol*, 63(5), 509- 517.
- Ezard, N. (2012). Substance Use Among Populations Displaced by Conflict: A Literature Review. *Disasters*, 36(3), 533-557.
- Ezard, N., Oppenheimer, E., Burton, A., Schilperoord, M., Macdonald, D., Adelekan, M., ... ve van Ommeren, M. (2011). Six Rapid Assessments of Alcohol and Other Substance Use in Populations Displaced by Conflict. *Conflict and Health*, 5(1), 1-15.
- Fazel, M., Wheeler, J. ve Danesh, J. (2005). Prevalence of Serious Mental Disorder in 7000 Refugees Resettled in Western Countries: A Systematic Review. *The Lancet*, 365(9467), 1309-1314.
- Gainsbury, S. M. (2017). Cultural Competence in the Treatment of Addictions: Theory, Practice and Evidence. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 24(4), 987-1001.
- Giacco, D., Laxhman, N. ve Priebe, S. (2018). Prevalence of and Risk Factors for Mental Disorders in Refugees. *Seminars in Cell & Developmental Biology*, 77, 144-152.
- Gil-Rivas, V., Prause, J. ve Grella, C. E. (2009). Substance Use After Residential Treatment Among Individuals With Co-occurring Disorders: The Role of Anxiety/Depressive Symptoms and Trauma Exposure. *Psychology of Addictive Behaviors*, 23(2), 303.

Güllüpinar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.

Hammersley, R. (2014). Constraint Theory: A Cognitive, Motivational Theory of Dependence. *Addiction Research & Theory*, 22(1), 1-14.

Heit, H. A. (2003). Addiction, Physical Dependence, and Tolerance: Precise Definitions to Help Clinicians Evaluate and Treat Chronic Pain Patients. *Journal of Pain & Palliative Care Pharmacotherapy*, 17(1), 15-29.

Horyniak, D., Melo, J. S., Farrell, R. M., Ojeda, V. D. ve Strathdee, S. A. (2016). Epidemiology of Substance Use Among Forced Migrants: a Global Systematic Review. *PLoS one*, 11(7), e0159134.

International Organisation for Migration (2004). *Glossary on Migration*. Geneva, Switzerland: International Organisation for Migration.

Johnson, T. P. (1996). Alcohol and Drug Use Among Displaced Persons: An Overview. *Substance Use & Misuse*, 31(13), 1853-1889.

Karriker-Jaffe, K. J. (2011). Areas of Disadvantage: A Systematic Review of Effects of Area-level Socioeconomic Status on Substance Use Outcomes. *Drug and Alcohol Review*, 30(1), 84-95.

Kozarić-Kovacić, D., Ljubin, T. ve Grappe, M. (2000). Comorbidity of Posttraumatic Stress Disorder and Alcohol Dependence in Displaced Persons. *Croatian Medical Journal*, 41(2), 173-178.

Kural, S., Evren, E. C. ve Can, S. (2004). Alkol ve Madde Bağımlılarında Travma Sonrası Stres Bozukluğunun Sosyodemografik ve Klinik Özellikler ile İlişkisi. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 14(1), 1-8.

Leshner, A. I. (1997). Addiction is a Brain Disease, and It Matters. *Science*, 278(5335), 45-47.

Liang, W., Chikritzhs, T. ve Lenton, S. (2011). Affective Disorders and Anxiety Disorders Predict the Risk of Drug Harmful Use and Dependence. *Addiction*, 106(6), 1126-1134.

Mark, T. L., Woody, G. E., Juday, T. ve Kleber, H. D. (2001). The Economic Costs of Heroin Addiction in the United States. *Drug and Alcohol Dependence*, 61(2), 195-206.

Marlatt, G. A., Baer, J. S., Donovan, D. M. ve Kivlahan, D. R. (1988). Addictive Behaviors: Etiology and Treatment. *Annual Review of Psychology*, 39(1), 223-252.

Marshall, G. N., Schell, T. L., Elliott, M. N., Berthold, S. M. ve Chun, C. A. (2005). Mental Health of Cambodian Refugees 2 Decades After Resettlement in the United States. *Jama*, 294(5), 571-579.

Matusow, H. ve Rosenblum, A. (2013). The Most Critical Unresolved Issue Associated With: Psychoanalytic Theories of Addiction: Can the Talking Cure Tell Us Anything About Substance Use and Misuse? *Substance Use & Misuse*, 48(3), 239-247.

Mowafi, H. (2011). Conflict, Displacement and Health in the Middle East. *Global Public Health*, 6(5), 472-487.

Nagoshi, J., Nagoshi, C., Small, E., Okumu, M., Marsiglia, F. F., Dustman, P. ve Than, K. C. (2018). Families Preparing a New Generation: Adaptation of an Adolescent Substance Use Intervention for Burmese Refugee Families. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 9(4), 615-635.

Ögel, K. (2017). Bağımlılık ve Tedavisi Temel Kitabı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ögel K. (2010). Sigara, Alkol ve Madde Kullanım bozuklukları: Tanı, Tedavi ve Önleme. İstanbul: Yeniden Yayınları.

Porter, M. ve Haslam, N. (2005). Predisplacement and Postdisplacement Factors Associated with Mental Health of Refugees and Internally Displaced Persons: A Meta-analysis. *Jama*, 294(5), 602-612.

Posselt, M., Galletly, C., de Crespigny, C. ve Procter, N. (2014). Mental Health and Drug and Alcohol Comorbidity in Young People of Refugee Background: A Review of the Literature. *Mental Health and Substance Use*, 7(1), 19-30.

Priebe, S., Gavrilovic, J. J., Bremner, S., Ajdukovic, D., Franciskovic, T., Galeazzi, G. M., ... ve Schützwohl, M. (2013). Psychological Symptoms as Long-term Consequences of War Experiences. *Psychopathology*, 46(1), 45-54.

Schuckit, M. A. (2006). Comorbidity Between Substance Use Disorders and Psychiatric Conditions. *Addiction*, 101, 76-88.

Steel, Z., Chey, T., Silove, D., Marnane, C., Bryant, R. A. ve Van Ommeren, M. (2009). Association of Torture and Other Potentially Traumatic Events With Mental Health Outcomes Among Populations Exposed to Mass Conflict and Displacement: A Systematic Review and Meta-analysis. *Jama*, 302(5), 537-549.

Steel, Z., Silove, D., Phan, T. ve Bauman, A. (2002). Long-term Effect of Psychological Trauma on the Mental Health of Vietnamese Refugees Resettled in Australia: A Population Based Study. *The Lancet*, 360(9339), 1056-1062.

Stewart, S. H. (1996). Alcohol Abuse in Individuals Exposed to Trauma: A Critical Review. *Psychological Bulletin*, 120(1), 83.

Strassels, S. (2009). Economic Burden of Prescription Opioid Misuse and Abuse. *Journal of Managed Care Pharmacy*, 15(7), 556-562.

Swendsen, J., Conway, K. P., Degenhardt, L., Glantz, M., Jin, R., Merikangas, K. R., ... ve Kessler, R. C. (2010). Mental Disorders as Risk Factors for Substance Use, Abuse and Dependence: Results From the 10-year Follow-up of the National Comorbidity Survey. *Addiction*, 105(6), 1117-1128.

Şahin, C. (2001). Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 57-67.

Şaşman-Kaylı, D. S., Altıntoprak, A. E., Çelikay, H., Korkmaz, Y. B. ve Kabakçı, D. (2017). Madde Bağımlılığı Nedeniyle Denetimli Serbestlik Tedavisine Yönlendirilen Bireylerde Madde Kullanım Örüntüsü ile Göç Arasındaki İlişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(5), 376-384.

Tosun, M. (2008). Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar, *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri 201 Sempozyum Dizisi*; 62: 201-220.

Tuzcu, A. ve Bademli, K. (2014). Göçün Psiko-sosyal Boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 56-66.

Uğurlu, T. T., Şengül, C. B. ve Şengül, C. (2012). Bağımlılık Psikofarmakolojisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1), 37-50.

van de Wijngaart, G. F. (1997). Drug Problems Among Immigrants and Refugees in the Netherlands and the Dutch Health Care and Treatment System. *Substance Use & Misuse*, 32(7-8), 909-938.

Walker D. M. ve Nestler E. J. (2018). Neuroepigenetics and Addiction. *Handbook of Clinical Neurology*. 148, 747-765.

Wang, J. C., Kapoor, M. ve Goate, A. M. (2012). The Genetics of Substance Dependence. *Annual Review of Genomics and Human Genetics*, 13, 241-261.

Weaver, H. ve Roberts, B. (2010). Drinking and Displacement: A Systematic Review of the Influence of Forced Displacement on Harmful Alcohol Use. *Substance Use & Misuse*, 45(13), 2340-2355.

Yee, B. W. ve Thu, N. D. (1987). Correlates of Drug Use and Abuse Among Indochinese Refugees: Mental Health Implications. *Journal of Psychoactive Drugs*, 19(1), 77-83.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5d08d7ee7/unhcr-global-trends> (Erişim Tarihi: 10.06.2019)